

FONDACIJA ZA OTVORENO DRUŠTVO, SRBIJA
OPEN SOCIETY FOUNDATION, SERBIA

PLATFORMA ZA PODRŠKU INTERKULTURALNOM OBRAZOVANJU

-PREDLOG TEKSTA-

prof. dr Danijela S. Petrović
Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet

Avgust 2018.

Uvod

Karakteristika savremenih društava, uključujući i naše, je kulturna heterogenost, tako da je jedno od nezaobilaznih pitanja današnjice kako obezbediti održiv i harmoničan suživot pripadnika različitih kulturnih zajednica (pojedinaca i grupa). Neuvažavanje kulturne različitosti nosi rizik za mir, stabilnost i prosperitet u jednom društvu. Društvene politike utemeljene na ideologiji multikulturalizma priznaju legitimitet kulturne i socijalne distinktivnosti etničkih manjina i prava različitih društvenih grupa na zaštitu i očuvanje kulturnih specifičnosti i identiteta. Međutim, multikulturalizam na nivou društvenih odnosa ne podstiče socijalno povezivanje i saradnju, već često doprinosi segregaciji, otuđenosti i netrpeljivosti između kulturnih zajednica. Zbog toga put ka inkluzivnom, demokratskom i harmoničnom društvu vodi preko interkulturalizma, koji zagovara otvorenost kultura i podstiče njihovu interakciju, prožimanje i dijalog. Društvene politike u Srbiji, donosioci odluka i obrazovni sistem, kao ključni faktor razvoja društva, moraju da uzmu u obzir postojeće različitosti i da obezbede izgradnju kompetencija svih svojih građana za održiv način zajedničkog života u multikulturalnom društvu. Jedan od načina da se to postigne jeste upravo interkulturalno obrazovanje.

Određenje i ciljevi interkulturalnog obrazovanja

Interkulturalno obrazovanje je obrazovanje koje uvažava i podržava različitost u svim oblastima ljudskog života. Ono ukazuje na činjenicu da su ljudi razvili niz različitih načina života, običaja i pogleda na svet i da nas upravo ta raznolikost obogaćuje. Druga značajna odlika interkulturalnog obrazovanja je da se ono zalaže za ravnopravnost, jednake mogućnosti, socijalnu pravdu, ljudska prava, društvenu inkluziju i druge vrednosti koje su u osnovi demokratskog društva, a suprotstavlja se nepravdi, netoleranciji, govoru mržnje, predrasudama i diskriminaciji.

Interkulturalno obrazovanje ima za cilj da promoviše i razvije uvažavanje kulturnih razlika u jednom društvu i bolje razumevanje kultura u modernom društvu, da unapredi sposobnost komunikacije i spremnost pojedinaca za stupanje u interakciju i dijalog sa osobama koje imaju drugačije kulturno poreklo. Pored nastojanja da sve učenike (bez obzira na manjinsko, odnosno, većinsko poreklo) osposobi za suživot u multikulturalnom društvu, interkulturalno obrazovanje nastoji da obezbedi jednake obrazovne šanse i podrži školska postignuća svih učenika, a naročito učenika iz manjinskih i osetljivih grupa. Time ovaj vid obrazovanja vodi obrazovnoj i socijalnoj inkluziji umesto isključenosti i segregaciji, i doprinosi kvalitetnom obrazovanju za sve učenike. Putem interkulturalnog obrazovanja podstiče se razvoj interkulturalne osetljivosti i stiču se kompetencije neophodne za uspešnu interkulturalnu komunikaciju i dijalog.

Interkulturalna kompetentnost

Interkulturalna kompetentnost je sposobnost uspešnog komuniciranja sa osobama iz drugih kultura koja počiva na stavovima, znanjima i veštinama.

Neki od stavova koji se nalaze u osnovi interkulturalne kompetentnosti su radoznalost i otvorenost za učenje o drugim kulturama, svest o sebi kao kompleksnom kulturnom biću, svest o uticaju koji kultura kojoj pripadamo ima na naše mišljenje i ponašanje, otvorenost i spremnost da istražujemo prećutne pretpostavke koje utiču na naše ponašanje i da preispitujemo pogrešna uverenja o drugim kulturama, kao i uverenja o sopstvenoj kulturi i sl.

Da bismo ostvarili uspešnu komunikaciju i dijalog sa osobama iz druge kulture, potrebno je da posedujemo određena znanja ne samo o kulturnoj baštini, običajima, vrednostima, već i o specifičnim („dubinskim“) karakteristikama druge kulture, kao što su distanca moći, odnosi među polovima, naglasak na individualnim ili grupnim ciljevima, tolerancija na neizvesnost, odnos prema vremenu i dr.

Interkulturalna kompetentnost uključuje čitav niz veština kao što su sposobnost razumevanja „drugačijeg pogleda na svet“; sposobnost da se prepoznaju i koriste kulturne razlike kao jedan od resursa za učenje; sposobnost da se interpretiraju izvori i događaji iz drugih kultura, kao i njihovo dovođenje u vezu sa izvorima i događajima iz sopstvene kulture; sposobnost da se kritički, uz primenu eksplicitnih kriterijuma, evaluiraju perspektive, prakse i produkti, kako sopstvene, tako i drugih kultura i zemalja; sposobnost angažovanja u novim oblicima ponašanja kada druga kultura to zahteva i dr.

Interkulturalna osetljivost

Poseban aspekt interkulturalne kompetentnosti predstavlja interkulturalna osetljivost tj. sposobnost opažanja relevantnih kulturnih razlika i razvijanja pozitivnih osećanja prema kulturnim razlikama. Interkulturalno osetljiva osoba je motivisana da uoči, razume, uvaži i prihvati kulturne razlike i želi da ostvari pozitivne ishode u interkulturalnoj interakciji. Zbog toga interkulturalna osetljivost podstiče prikladno i efikasno ponašanje tokom interkulturalne komunikacije. U osnovi interkulturalne osetljivosti nalaze se *samopouzdanje, samoregulacija, otvorenost, empatija, uključenost u interakciju i odlaganje prosuđivanja*.

Vrednosti na kojima se zasniva interkulturalno obrazovanje

Ključne vrednosti na kojima se zasniva interkulturalno obrazovanje su poštovanje različitosti, ravnopravnost, jednakost, nediskriminacija, solidarnost, empatija, saradnja, učestvovanje, aktivizam i sl.

Principi na kojima se zasniva interkulturalno obrazovanje

I princip: Interkulturalno obrazovanje poštuje kulturni identitet učenika/deteta time što pruža kulturalno odgovarajuće i kvalitetno obrazovanje za sve.

II princip: Interkulturalno obrazovanje pruža svim učenicima/deci kulturalna znanja, veštine i stavove koji su im neophodni da bi bili aktivni i odgovorni građani društva.

III princip: Interkulturalno obrazovanje pruža svim učenicima/deci kulturalna znanja, veštine i stavove koji ih osposobljavaju da doprinose poštovanju, razumevanju i solidarnosti među pojedincima, etničkim, socijalnim i kulturnim grupama i nacijama.

(Smernice za interkulturalno obrazovanje, UNESCO, 2006)

Strategije interkulturalnog obrazovanja

Iz principa proističu i strategije implementacije interkulturalnog obrazovanja:

- (1.) razvoj i korišćenje odgovarajućeg kurikuluma, radnog materijala, udžbenika i materijala za učenje;
- (2.) primena odgovarajućih metoda nastave i učenja;
- (3.) izbor i korišćenje odgovarajućeg jezika na kojem se odvija nastava i
- (4.) odgovarajuće inicijalno obrazovanje i permanentno stručno usavršavanje nastavnika.

Značaj interkulturalnog obrazovanja

U multikulturalnim sredinama se putem interkulturalnog obrazovanja podstiče i razvija zajedništvo, tolerancija, uzajamnost, ravnopravnost, međuzavisnost i solidarnost između pripadnika (pojedinaca i grupa) većinske i manjinske zajednice. Kroz učenje o drugima i drugačijima jačaju se pozitivni odnosi i prevladavaju prepreke u interakciji koje postoje među

pripadnicima različitih kultura i grupa, a ostvaruje se i pravo svakog pojedinca na različitost i nediskriminaciju.

Interkulturalno obrazovanje je značajno i za zajednice koje se obično smatraju kulturno „homogenim“ sredinama jer je u svim zajednicama važno da ljudi, a posebno mladi, uče kako smanjiti prostor za netrpeljivosti, za formiranje stereotipa i predrasuda, i kako stvarati klimu uzajamnog poverenja, kako razrešavati sukobe. Takođe, u jednokulturnim zajednicama su prisutne brojne razlike koje su često veće nego razlike između nekih etničkih zajednica.

Potrebno je da ljudi steknu interkulturalne kompetencije bez obzira u kojoj sredini žive. U suprotnom oni rizikuju da u svom razvoju interkulturalne osetljivosti ostanu na nekom od etnocetričkih stadijuma, koje odlikuje izbegavanje kulturnih razlika, ili odbrambeni stav prema njima, stereotipno i omalovažavajuće viđenje pripadnika drugih kultura, a u nekim slučajevima nasilničko ponašanje i diskriminacija pripadnika drugih kulturnih grupa. Zbog toga je interkulturalno obrazovanje podjednako značajno za pripadnike većinske grupe, kao i za pripadnike nacionalnih manjina jer predstavlja ključnu polugu u sticanju interkulturalne kompetentnosti i razvoju interkulturalne osetljivosti.

Interkulturalno obrazovanje teži da prevaziđe segregaciju i pasivnu koegzistenciju između kulturnih i etničkih grupa u multikulturalnom društvu i da umesto toga ostvari održiv način zajedničkog života koji odlikuje interakcija, interkulturalni dijalog, razumevanje i uzajamno poštovanje. Razvijajući kompetencije za interkulturalni dijalog i spremnost da se stupa u interkulturalne odnose, interkulturalno obrazovanje doprinosi prevazilaženju segregativnog multikulturalizma.

Šta je potrebno za uvođenje interkulturalnog obrazovanja (IKO)?¹

- Jačanje interkulturalne komponente obrazovnog sistema u Srbiji treba da bude strateško opredeljenje Vlade Republike Srbije koje bi dugoročno trebalo da doprinese boljem prepoznavanju, razumevanju i prihvatanju različitosti i smanjenju marginalizacije, segregacije, diskriminacije i netolerancije prema kulturnim različitostima, jačanju interkulturalne osetljivosti i interkulturalnih kompetencija učenika i nastavnika, kao i korišćenju kulturoloških različitosti kao prilike za učenje, rast i razvoj.
- Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije (MPNTRS), u saradnji sa Nacionalno prosvetnim savetom (NPS), domaćim ekspertima iz oblasti IKO i

¹ Bazirano na *Predlog politike interkulturalnog obrazovanja u Republici Srbiji*, EHO, 2017.

nastavnicima koji već implementiraju IKO, treba da definiše strategiju kojom se ostvaruju vrednosti, principi i ciljevi IKO i razvija IKO.

- Strategija IKO treba da se odnosi na: (1.) kurikulum, udžbenike i nastavne materijale (u kurikulumu, udžbenicima i nastavnim materijalima potrebno je da budu reprezentovani sadržaji i doprinosi različitih kultura uključujući i kulture nacionalnih manjina; kurikulum, udžbenici i nastavni materijali trebalo bi da budu kritički preispitani kako bi se iz njih eliminisale pristrasnosti, predrasude i stereotipi); (2.) metode nastave i učenja (veća primena interaktivnih metoda nastave, kooperativnog učenja, tematske i projektne nastave i sl.); (3.) jezik podučavanja (organizovanje nastave na maternjem jeziku za pripadnike nacionalnih manjina, dodatna obrazovna podrška učenicima za ovladavanje jezikom na kojem se odvija nastava, korišćenje stranih jezika za izvođenje pojedinih časova i obrazovno-vaspitanog rada u različitim predmetima i dr); (4.) obrazovanje i permanentno stručno usavršavanje nastavnika (reformisanje inicijalnog obrazovanja i stručnog usavršavanja nastavnika u pravcu razvoja veće interkulturalne osetljivosti i nastavničkih kompetencija koje su potrebne za IKO).
- Predstavnici Nacionalnih saveta nacionalnih manjina i domaći eksperti iz oblasti IKO treba da budu članovi radnih grupa koje će raditi na izboru i uključivanju u kurikulum, sadržaja koji reprezentuju kulturu nacionalnih manjina i njene doprinose, i koje će učestvovati u kritičkom preispitivanju kurikuluma, udžbenika i nastavnih materijala kako bi se iz njih eliminisale pristrasnosti, predrasude i stereotipi.
- MPNTRS bi trebalo da razvije sisteme za: (1.) prikupljanje podataka i monitoring implementacije politike IKO kako bi strateške odluke bile dokumentovane i zasnovane na podacima; (2.) identifikovanje i širenje primera dobrih praksi implementacije IKO u školama/vaspitanno-obrazovnim ustanovama.
- NPS bi trebalo da razvije vodič za primenu zakonske regulative u oblasti IKO, u vidu *Smernica za implementaciju IKO i za samoprocenu (samoevaluaciju) interkulturalnosti škole/vaspitanno-obrazovne ustanove*, koje bi bile jedinstvene na nivou države, ali dovoljno fleksibilne da uvažavaju specifičnosti svake škole/vaspitanno-obrazovne ustanove.
- NPS bi trebalo da revidira standarde kompetencija za profesiju nastavnika tako da se jasno istakne značaj IKO i za profesionalnu pripremu i za profesionalni razvoj nastavnika. U standarde kompetencija za profesiju nastavnika je potrebno uključiti interkulturalnu osetljivost i interkulturalnu kompetentnost, kao sastavni deo korpusa kompetencija nastavnika.
- Fakulteti koji obrazuju buduće učitelje (razredne nastavnike) i fakulteti koji obrazuju buduće predmetne nastavnike u svoje studijske programe treba da uključe IKO (barem kao izborni predmet, a optimalno bi bilo da IKO bude obavezni predmet) i da praksu studenata organizuju u multikulturalnim školama, gde bi studenti imali prilike da stiču nastavna

iskustva u kulturno heterogenim odeljenjima, da uče kroz mentorstvo i saradnju sa interkulturalno osetljivim i kompetentnim nastavnicima.

- Ministar prosvete i nauke Republike Srbije bi trebalo da propiše da se na listu prioriteta oblasti za profesionalni razvoj zaposlenih u obrazovanju uključi IKO kako bi se obezbedilo stručno usavršavanje i razvoj interkulturalne osetljivosti i interkulturalnih kompetencija nastavnika, vaspitača, pedagoških asistenata i stručnih saradnika.
- Školske uprave Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije bi trebalo da prilikom eksternog vrednovanja kvaliteta rada škole/predškolske ustanove obuhvate i pokazatelje interkulturalnosti.
- Institucije za vaspitanje i obrazovanje treba da pokažu opredeljenost za interkulturalni pristup kroz formulacije svojih vizija i misija. Timovi za razvojno planiranje u institucijama vaspitanja i obrazovanja bi trebalo da interkulturalnost uključe kao jedan od strateških ciljeva razvojnih planova, timovi za samovrednovanje bi trebali da izvrše samoprocenu zastupljenosti indikatora interkulturalnosti. U školama bi samoevaluacija indikatora interkulturalnosti trebalo da uključi nastavne sadržaje i metode, nastavne i vannastavne aktivnosti, školski etos, partnerstvo sa roditeljima i lokalnom zajednicom.

Zašto Platforma za podršku interkulturalnom obrazovanju?

Platforma za podršku interkulturalnom obrazovanju (u daljem tekstu: Platforma) predstavlja dugoročnu zagovaračku inicijativu za podršku većem uključivanju koncepta interkulturalnog obrazovanja u obrazovni sistem u Republici Srbiji. Platforma za podršku IKO podrazumeva pridobijanje podrške i formiranje grupe aktera (pojedinaца, organizacija i institucija) zainteresovanih za afirmaciju i podršku konceptu IKO u manjinskim, ali i u većinskoj zajednici.

Platforma uporište nalazi u konceptu IKO na način da teži razvijanju održivog načina života u multikulturalnom društvu kroz prevazilaženje segregativnog multikulturalizma i traganje za prihvatljivim modelom IKO koji bi bio primenjiv i održiv u postojećem ili reformisanom obrazovnom sistemu u Srbiji. Platforma u budućnosti treba da bude jedan od mehanizama podrške procesu javnog zagovaranja potencijalnih reformi i promena u obrazovnoj politici Srbije.

Radna verzija teksta Platforme inicijalno će biti predstavljena na okruglim stolovima koji će biti organizovani u 6 gradova/opština (Novom Pazaru, Prijepolju, Bujanovcu, Dimitrovgradu, Nišu i Subotici) sa relevantnim akterima iz izabranih manjinskih zajednica u Srbiji (albanske, bošnjačke, bugarske, romske i mađarske) sa ciljem pridobijanja podrške na lokalnom, ali i regionalnom i nacionalnom nivou. Radna verzija teksta Platforme biće dostupna za predloge, komentare i sugestije do kraja novembra 2018. godine. Konačni tekst Platforme biće objavljen i predstavljen javnosti na nacionalnom nivou tokom decembra u Beogradu.

Platforma se zasniva na principima otvorenosti i inkluzivnosti. Svi zainteresovani akteri mogu podržati Platformu i pridružiti se inicijativi tokom održavanja okruglih stolova ili slanjem kratke izjave o priključivanju inicijativi na e-mail forum10@hotmail.rs.

Inicijativa Platforma za podršku interkulturalnom obrazovanju je deo projekta „*Prevazilaženje segregativnog multikulturalizma - ka afirmaciji koncepta interkulturalnog obrazovanja u manjinskim zajednicama*“ koji Akademska inicijativa „Forum 10“ realizuje uz podršku Fondacije za otvoreno društvo, Srbija.

Stavovi izneti u radnoj verziji teksta Platforme pripadaju isključivo autoru i ne odražavaju zvanične stavove Fondacije za otvoreno društvo, Srbija.